

**ИНСТИТУЦИОНАЛ ТИЗИМ АСОСИДА КЎЗИ ОЖИЗЛАР ИШТИРОКИДАГИ
КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИ ФАОЛИЯТИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ
МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Исайев Кобилжон Абдукодирович

*Халқаро Нордик университети Илмий-инновацион тадқиқотлар
департаменти бошлиғи*

KIRISH

Бугунги кунда амалга оширилаётган бозор ислохотлари узоқ муддатли барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаш орқали аҳолининг турмуш фаровонлигини оширишга қаратилган. Барқарор иқтисодий ўсишнинг моддий асоси миллий ишлаб чиқариш бўлиб, бунда кичик саноат корхоналари имкониятларидан кенг фойдаланиш муҳим омил ҳисобланади. Шу сабабли, иқтисодиётни ривожлантиришда саноат корхоналари салоҳиятидан самарали фойдаланиш ташкилий, иқтисодий, ижтимоий ва ҳуқуқий муносабатларнинг такомиллаштирилишини тақозо этади.

Аҳолининг иқтисодий фаоллиги унинг ижтимоий ҳимоясида муҳим аҳамият касб этишидан келиб чиқиб, Ўзбекистонда ногиронлиги бўлган шахслар, жумладан, кўзи ожизларнинг барча билан тенг ҳуқуқлигини таъминлаш ҳамда ўз қобилияти ва истеъдодини намоён этиш, уни тижоратлаштириш мақсадида уларнинг иш билан бандлигини оширишга, хусусан, саноат корхоналари, асосан, кичик саноат корхоналарига жалб этиш масаласига алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда.

Жаҳон Соғлиқни Сақлаш Ташкилотининг маълумотларига кўра, дунё бўйлаб 314 миллион кўриш қобилияти заиф кишилар мавжуд. Уларнинг 45 миллиони кўзи ожизлардир ва аксарияти камбағалликда умр кечиради.

Ўзбекистонда 2019 йилнинг 1 январ ҳолатига кўра, 66915 нафар кўзи ожиз ногиронлар истиқомат қилади, уларнинг 45315 нафари ёки қарийб 68 фоизи 18-60 ёшдаги инсонлардир⁴⁴. Бугунги кунда мамлакатимизда кўзи ожизлар иштирокидаги кичик корхоналар 76 тани ташкил қилади. Ушбу корхоналар кўриш бўйича ногиронларининг ихтиёрий аъзолигига асосланган нодавлат нотижорат ташкилоти – Ўзбекистон Кўзи ожизлар жамиятига бўйсинади⁴⁵.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида ушбу масалага алоҳида тўхталиб ўтган ҳолда, “Камбағалликни камайтириш – бу аҳолида тадбиркорлик руҳини уйғотиш, инсоннинг ички куч-қуввати ва салоҳиятини тўла рўёбга чиқариш, янги иш ўринлари яратиш бўйича комплекс иқтисодий ва ижтимоий сиёсатни амалга

⁴⁴ Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва саноат вазирлиги статистик маълумоти, 2019 й.

⁴⁵ Ўзбекистон Кўзи ожизлар жамияти расмий статистик маълумоти, 2020 й.

ошириш⁴⁶ орқали ҳал этилиши мумкинлигига алоҳида эътибор қаратиб ўтдилар.

Камбағалликни камайтириш мамлакатимиз олдида турган муҳим вазифалардан биридир. Унга саноат корхоналарини фаол ривожлантириш билан тезроқ эришиш имкониятлари мавжуд. Бу жараёнда кўзи ожиз шахсларни фақат саноат корхоналарига жалб этибгина қолмасдан, унинг мамлакат иқтисодиётидаги ролини ошириш, жаҳон стандартларига мос равишда интеграцион ривожланишига эришиш, бу борада илғор хориж давлатлари тажрибаларидан кенг фойдаланиш, хусусан, кўзи ожиз инсонларнинг бизнес кўникмаларини, илмий-техникавий билимларини халқаро андозалар асосида шакллантириш ва ушбу жараёнларни жадаллаштириш, қолаверса, уларнинг ўз бизнесларини ташкил этиш имкониятларини кенгайтириш ва уни халқаро ривожланиш дастурларига олиб кириш бугунги кундаги ҳамда кўзи ожиз инсонлар орасидаги камбағалликни миллий ва халқаро даражада бартараф этиш заруриятидаги долзарб масалалардан ҳисобданади.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Кўзи ожиз инсонларнинг иш билан бандлигини таъминлаш, ахборот коммуникацион технологиялари кўникмаларини шакллантириш, жамиятдаги мавқеини ошириш ва уларни ижтимоий-иқтисодий жараёнларга мослаштириш каби масалалар хорижлик иқтисодчи-олимлар Е.В.Лоторева⁴⁷, П.Н.Павловна⁴⁸, М.Г.Чардымский⁴⁹, N.Donaldson⁵⁰, A.Bhattacharjee⁵¹ ва бошқалар томонидан чуқур ўрганилган.

Ўзбекистондасаноат корхоналарининг назарий-услубий масалалари, турлари ва уларнинг таснифланиши, шунингдек, халқаро иқтисодий интеграцияга таъсири каби масалалар ўзбек иқтисодчи-олимлар Қ.Н.Тўхсанов⁵², С.Ғ.Ғойипназаров⁵³, У.И.Мараимова⁵⁴, Ш.И.Отажонов⁵⁵, М.Х.Вохидова⁵⁶,

⁴⁶Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис Сенати ва Қонунчилик палатасига Мурожаатномаси, 2020 йил 24 январ. // uza.uz.

⁴⁷ЛотореваЕ.В. Особенности социально-культурной адаптации незрячих людей в российском обществе. Тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 22.00.04. – Москва: 2010.

⁴⁸Павловна П.Н. Социальная адаптация слепых и слабовидящих людей в современном обществе: социально-философский анализ. Диссертация кандидата философских наук: 09.00.11. – Ростов-на-Дону: 2010.

⁴⁹ЧардымскийМ.Г.Повышение конкурентоспособности промышленных предприятий Всероссийского общества слепых. Темадиссертациипоэкономике. Шифр ВАК РФ 080005. – Москва: 2005.

⁵⁰DonaldsonN.Visually Impaired Individuals' Perspectives onObtaining and Maintaining Employment. Walden Dissertations and Doctoral Studies. Walden University August 2017.

⁵¹Bhattacharjee A. Blind and Visually Impaired Users Adaptation to Web Environments: A Qualitative Study. A dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. May 6, 2016.

⁵²ТўхсановҚ.Н. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектлари фаолиятини солиққа тортишни такомиллаштириш. 08.00.07. – “Молия, пул муомаласи ва кредит” ихтисослиги. Фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. – Тошкент: 2019.

⁵³Ғойипназаров С.Ғ. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда меҳнатни муҳофаза қилишнинг илмий асосларини такомиллаштириш. 08.00.10. – “Демография. Меҳнат иқтисодиёти”. Иқтисодиёт соҳасида фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. – Тошкент: 2018.

⁵⁴Мараимова У.И. Кичик бизнес субъектларининг экспорт салоҳиятини оширишда технологиялардан самарали фойдаланиш йўллари. 08.00.11. – “Маркетинг”. Иқтисод фан номзоди илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. – Тошкент: 2012.

⁵⁵ОтажоновШ.И. Ўзбекистонда кичик бизнес субъектларининг инновацион бошқарув механизмини

Д.А.Рахмонов⁵⁷ларнинг илмий тадқиқотларида муайян даражада ёритилган. Лекин, халқаро интеграция шароитида кўзи ожизлар иштирокидаги саноат корхоналарини ташкил этиш, уларнинг иқтисодийдаги ролини ошириш, рақобатбардошлигини таъминлаш ва самарадорлигини баҳолаш билан боғлиқ масалалар ҳали ўз ечимини тўлиқ топганича йўқ. Шунинг билан бирга Ўзбекистонда кўзи ожизлар иштирокидаги иқтисодий фаолият доирасида алоҳида илмий-тадқиқотлар ҳанузгача олиб борилмаган.

METODOLOGIYA

Сўнгги 30 йил ичида бутун дунё бўйлаб кўриш қобилиятини йўқотган ва ожизлиги бўлган одамлар сонининг қисқариши кузатилди. Бироқ, минтақаларда аҳоли сонининг ўсиши ва қариши, унинг олдини олиш муаммоси ҳар қачонгидан ҳам долзарблигича қолмоқда. Масалан, дунё бўйлаб 1,1 миллиард одам кўриш қобилиятини ёъқотади. Шунингдек, 2-3 миллиард одам ўз қарашларини ва жамиятда ишлаш қобилиятини оптималлаштириш учун хизматлардан доимий фойдаланишга муҳтож. Деярли 600 миллион одам узоқдан яхши кўра олмайди ва 43 миллион одам умуман кўра олмайди. Шу билан бирга 295 миллион одам ўртача ва оғир даражадаги кўриш қобилиятини йўқотишдан жабрланмоқда. Тадқиқотларга кўра, 258 миллион одам энгил кўриш имконияти ва 510 миллион одам яқин атрофни яхши кўра олмайди. Ўзбекистонда эса, 62 минг киши кўзи ожиз.

Ҳар йили миллионлаб одамлар кўриш қобилиятини йўқотишнинг олдини олиш ва фаровонликни тиклаш учун мавжуд хизматлардан доимий фойдаланишга муҳтож. 2050 йилга келиб кўриш қобилиятини йўқотгани сонлар 1,7 миллиардга етиши кутилмоқда⁵⁸.

Лекин кўпгина ҳудудларда мавжуд хизматлар кўлами ва ёндашуви аҳолининг ҳозирги эҳтиёжларини қондириш учун етарли эмас. Кўришни йўқотишнинг 90% (771 миллион одам) олдини олиш ёки даволаш мумкин.

такомиллаштириш. 08.00.13. – “Менежмент ва маркетинг”. Иқтисод фан номзоди илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. – Тошкент: 2010.

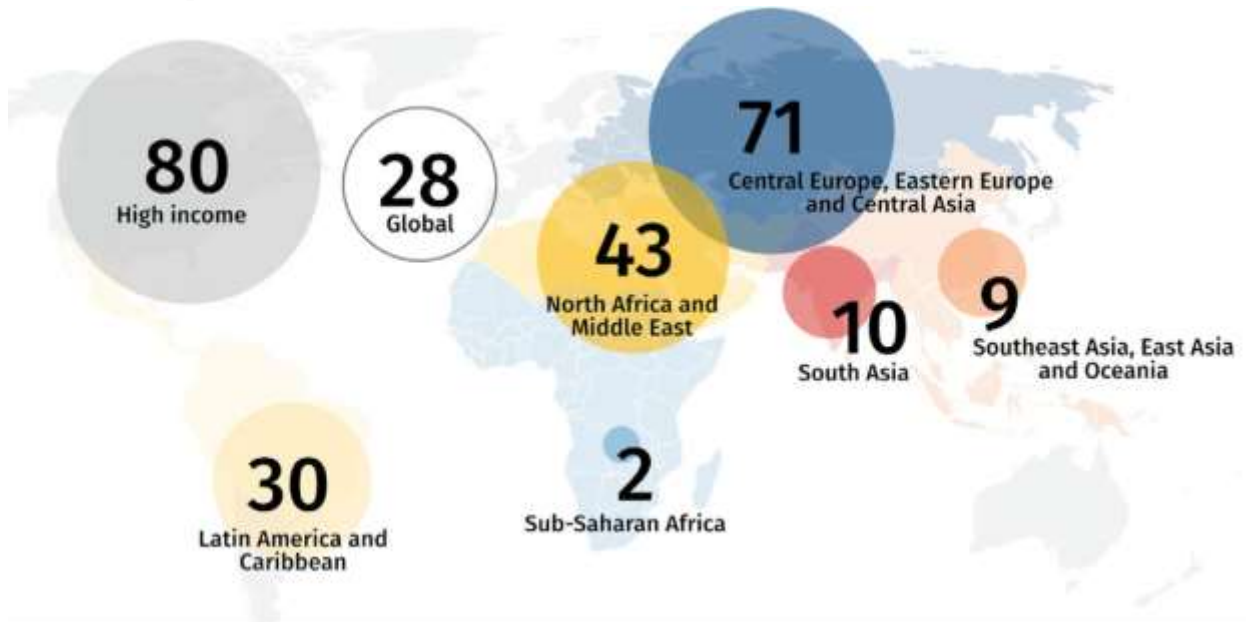
⁵⁶Воҳидова М.Х. Ўзбекистонда тадбиркорликнинг ривожланишида халқаро иқтисодий интеграциянинг таъсири (Навоий вилояти мисолида). 08.00.09. – “Жаҳон иқтисодиёти”. Фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. (Т.: ЖИДУ, 2017).

⁵⁷Рахмонов Д.А. Ўзбекистонда ижтимоий соҳани молиялаштиришнинг методологик асосларини такомиллаштириш. 08.00.07. – “Молия, пул муомаласи ва кредит” ихтисослиги. Иқтисод фан номзоди илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация. – Тошкент: 2008.

⁵⁸https://www.iapb.org/wp-content/uploads/2021/05/Eye-Health_Why-it-matters_18052021.pdf

1-расм. Кўзи ожиз инсонларнинг дунё минтақалар бўйича тақсимоти(минг киши, 2021 йил)

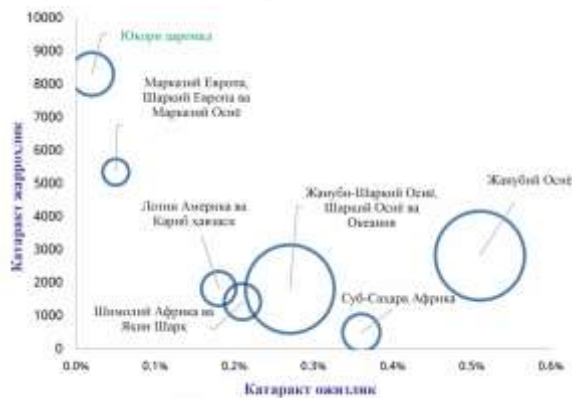
Шу билан бирга дунё бўйлаб 161 миллион киши даволанилмайдиган дардга чалинган ва 100 миллион одамда катаракт мавжуд. Минтақалар бўйича тақсимотда 90 фоизодам паст ва ўрта даромадли мамлакатларда яшаса, улардан 73 фоизи 50 ёшдан ошганлар ҳамда 55 фоизи аёллар ва қизларни ташкил этмоқда⁵⁹(3.1.1-расм).

2-расм. Минтақалардаги ўртача офтальмологлар сони (ҳар миллион кишига нисбатан)⁶⁰

Юқоридаги 3.2-расмда ифодалангандек географик ўхшашлик ва эпидемиологик ўхшашлик бўйича Маоказий Осиё минтақасида ҳар бир миллион кишига 71 нафар офтальмолог тўғри келмоқда.

Кўришнинг бузилиши юқори даражада глобал молиявий харажат бўлиб, фақат тuzатилмаган миёпия ва пресбиёпия туфайли кўришнинг бузилиши билан боғлиқ маҳсулдорликни йўқотишнинг йиллик глобал харажатлари 244 миллиард АҚШ долларини ташкил этади⁶¹.

⁵⁹<https://www.iapb.org/learn/vision-atlas>

⁶⁰https://www.iapb.org/wp-content/uploads/2021/02/Vision-Atlas_Global-Action-Plan-Indicators-2014_2019_24022021.pdf

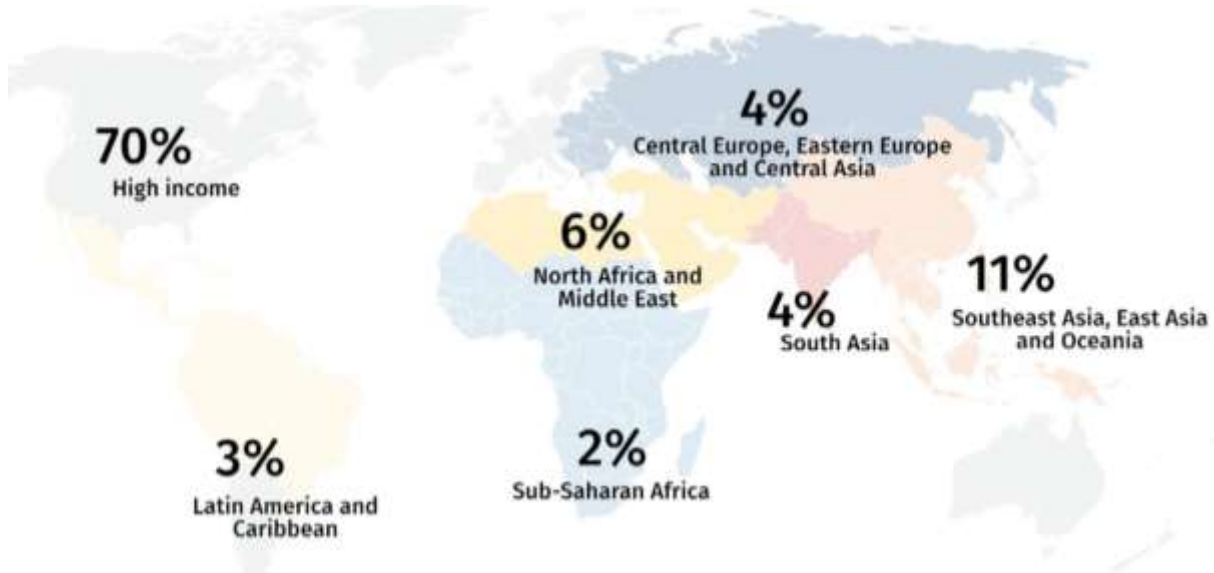
⁶¹<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>

3-расм. Дунё минтақаларида катаракт жарроҳлик хизматининг таъминланиш даражаси

Катаракт учун бир нечта кўрсаткичлар бўйича хизмат кўрсатиш муаммоси жиддий бўлиб, энг кенг тарқалган маълумотлар ўтиш даври иқтисодиётларига тўғри келмоқда. Натижалар 3-расмда катаракт жарроҳлигини амалга оширишнинг бутун дунё бўйлаб камроқ операциялар ўтказилиши шу муаммо бўқича юқори бўлган ҳудудлар ифодаланган.

ТАHLIL VA NATIJALAR

Лансет Глобал соғлиқни сақлаш комиссияси тадқиқотларига кўра, 2000-2019 йиллар оралиғида кўзи ожизлар иштирокидаги кичик бизнес субъектлари фаолияти самарадорлигини ошириш йўналишидаги олиб борилаётган илмий тадқиқотларни таҳлил қиладиган бўлсак марказий Осиё мамлакатлари ҳиссасига деярли 4 фоиз улуш тўғри келиб асосий кўрсаткич шимолий Америка минтақасига тўғри келмоқда (4-расм).

4-расм. Кўзи ожизлар иштирокидаги илмий тадқиқотлар улуши (2000-2019 йил)

Тадқиқот жараёнида шу аён бўлмоқдаки, кўзи ожизлар иштирокидаги кичик бизнес субъектлари фаолияти самарадорлигини оширишда аввалмбор кўзи ожизлик муаммосини тиббий муолажа қилишдан лозим. Шу жиҳатдан биз қуйидаги расм асосида мазкур илк йўлни тадқиқ этдик.

5-расм. Кўзи ожизларнинг кичик бизнес фаолиятини ривожлантириш

ЖССТнинг кўзи ожизликнинг олдини олиш бўйича фаолиятнинг қуйидаги баъзий ўналишларига эътибор қаратамиз:

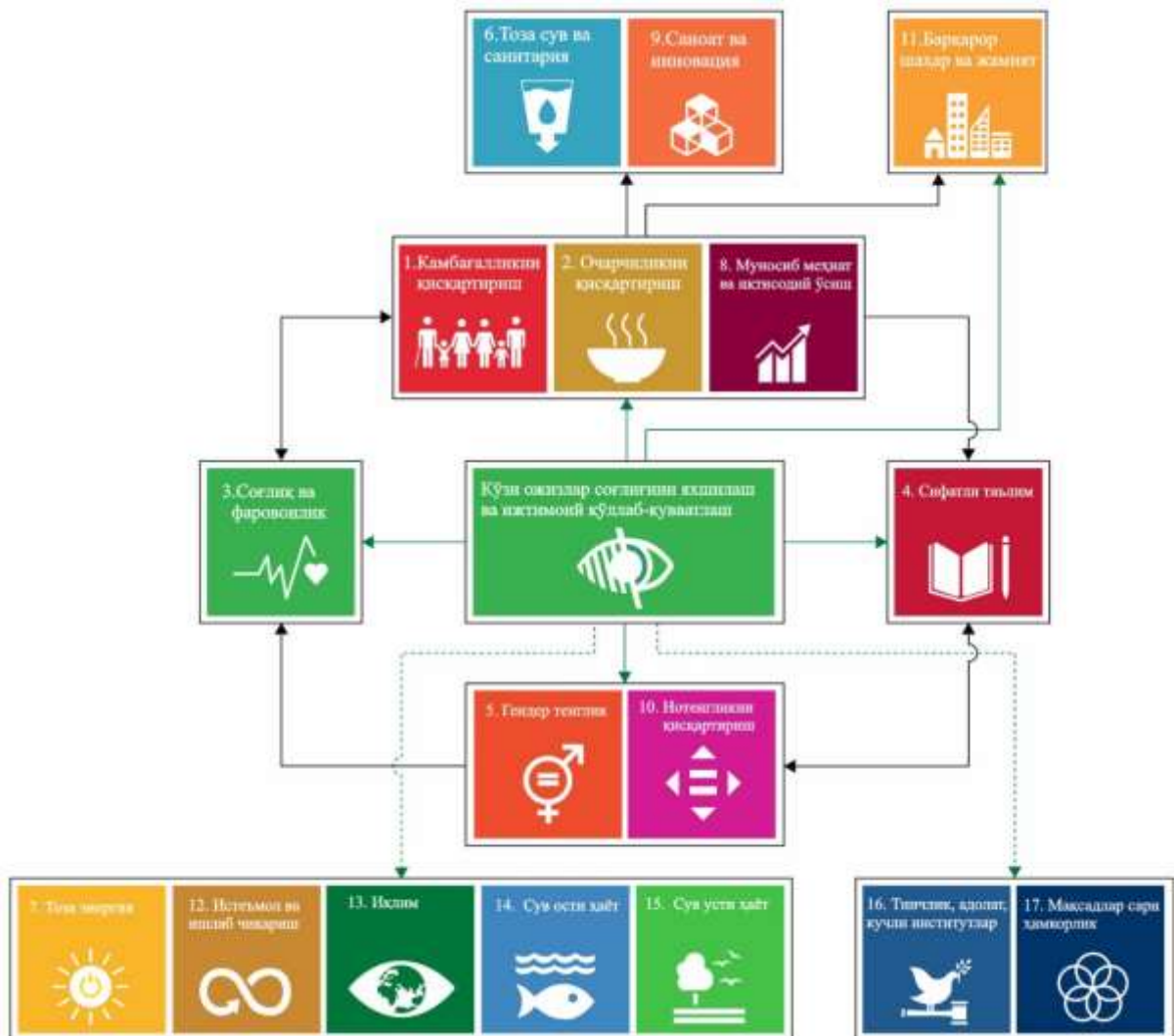
– Аъзо давлатлар ва соҳадаги бошқа ҳамкорлар билан интеграциялашган ҳолда 2030 йилгача амалга оширилиш глобал мақсадлар бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш;

– Кўриш бўйича Жаҳон ҳисоботининг тавсияларини амалга оширишни қўллаб-қувватлаш учун техник воситаларни доимий равишда ишлаб чиқиш;

– Интеграциялашган одамларга йўналтирилган кўзни парвариш қилиш бўйича ҳаракатлар бўйича қўлланма (ИПЕС);

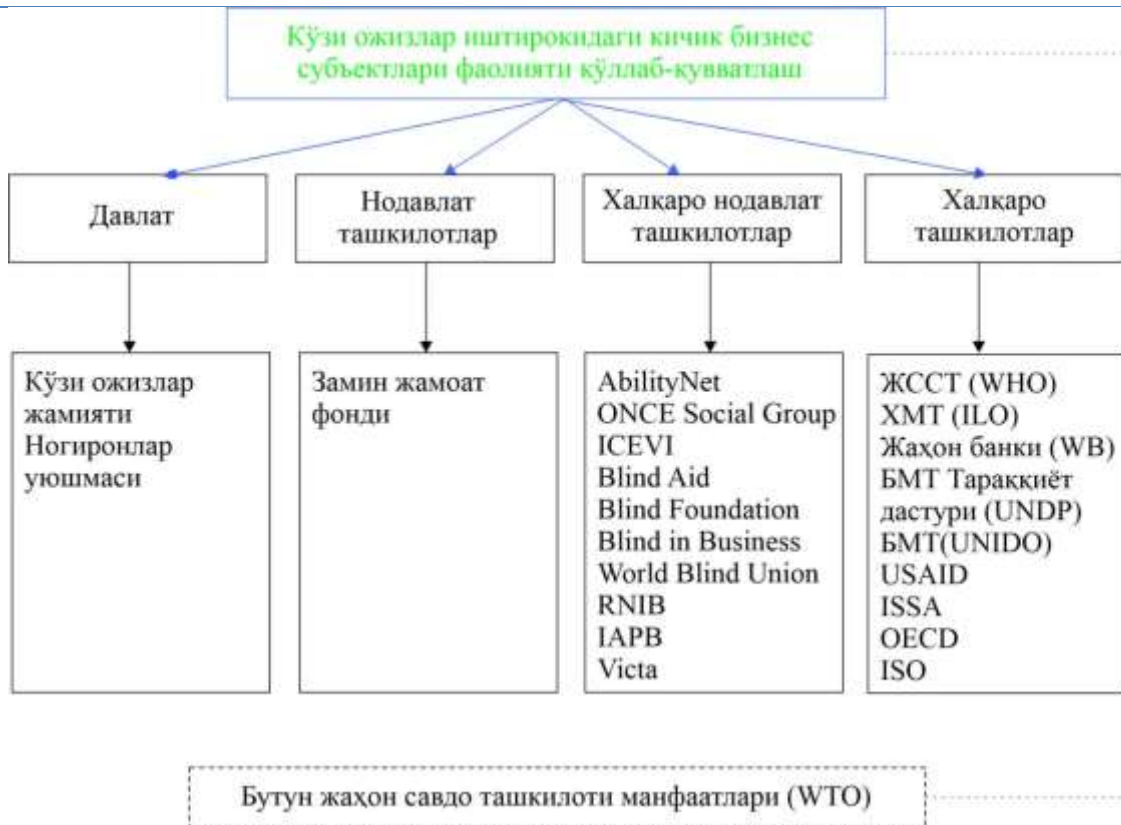
– Кўзни парвариш қилиш хизматларини баҳолаш воситаси;

– Реабилитатсия хизматлари ва тизимларини баҳолаш воситаси.

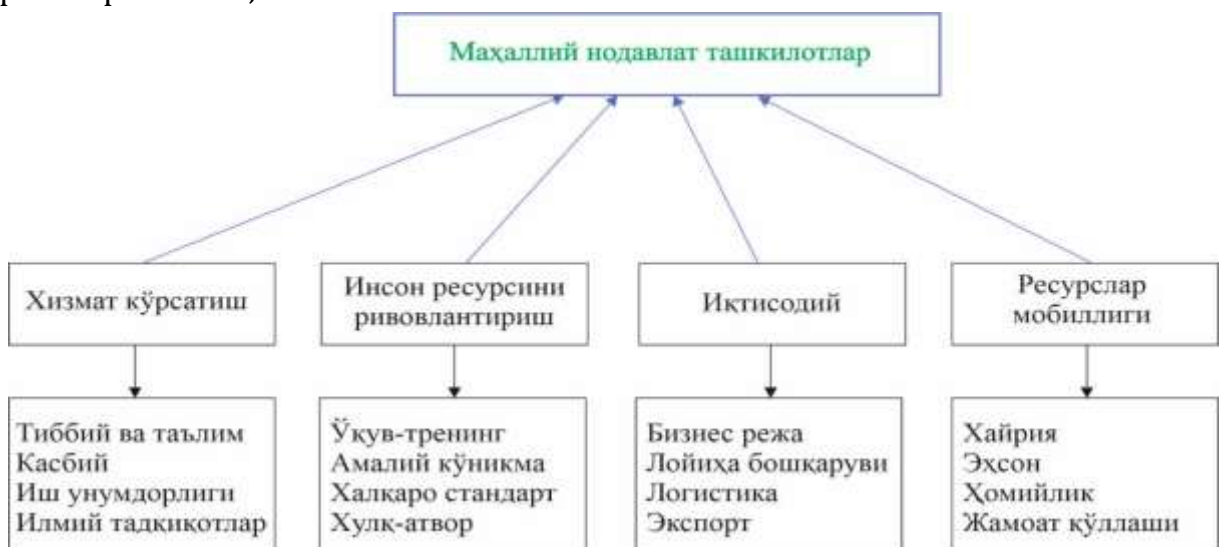
6-расм. Кўзи ожизларнинг саломатлик ҳолатини яхшилашнинг иқтисодий-ижтимоий муносабатлари

2022-йилда дунё бўйлаб 253 миллионга яқин кўриш қобилияти заиф одамлар борлиги тахмин қилинмоқда. Улардан 36 миллиони кўзи ожиз, яна 217 миллиони ўртача ва оғир даражадаги кўриш бузилиши (Moderate to severe visual impairment (MSVI)) бўлган. Масофадан кўриш қобилияти бузилган одамларнинг

8-расм. Кўзи ожизлар кичик бизнес субъектлари фаолиятини ривожлантириш йўналишлари

Тадқиқот саволига мувофиқ илмий хулосалар ишлаб чиқишда давлат, хусусий сектор ва халқаро амалиётнинг ўзаро интеграцияси таъминлаш долзарб масала ҳисобланади (8-расм). Мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган давлат ва нодавлат ташкилотларининг мазкур муаммолар самарали натижаларга еришишда қуйидаги йўналишларда ислоҳотлар ва тадқиқотларни амалга оширишлари лозим;

9-расм. Маҳаллий нодавлат ташкилотлари олдидаги асосий муаммолар йўналиши

Тўрт асосий йўналишни қамраб олган мазкур кўрсаткичларни яхшилашда мамлакатимиз халқаро институтлар кўмаги ва тавсияларига муҳтож. Иш жойларида иқтисодий самарадорликни ошириш, ишга жойлашиш ва қайта тикланиш, меҳнат ҳуқуқларини таъминлаш, камситилишларнинг олдини олиш, муносиб меҳнат ва ҳақ тўлашни тартибга солиш шунингдек, ижтимоий қўллаб-қувватлаш, доимий равишда етарли маълумот билан таъминланиш масалаларига ечим топиш инклюзив ўсишнинг асосий калити ҳисобланади.

Демак, мамлакатимизда асосий ислохотларни амалга ошириш халқаро ҳамкорлик муносабатларини ривожлантириш тақоза этмоқда. Шу жиҳатдан биз дунёнинг етакчи иқтисослашган нодавлат ташкилотларининг тавсияларини ўрганамиз. Агар уларнинг баъзиларининг асосий мақсадларини фаолият йўналишларини ўрганадиган бўлсак қуйидагича мулоҳалар қилиш мумкин.

1. Кўзи ожизларни ўқитиш Халқаро Консуллиги (International Council for Education of People with Visual Impairment – ICEVI)

2021 йил Мадридда Жаҳон кўзи ожизлар саммитининг глобал йиғилиш бўлиб, у Жаҳон кўзи ожизларбиолашмаси (World Blind Union)) Бош ассамблеясини ўз ичига олади. Бу илғор-инноватсион тадбир соҳадаги технологияларнинг афзалликларини ўз ичига олади ва илк глобал очиқ онлайн конференция сифатида кўзи заиф кўрадиган одамларнинг дуч келадиган муҳим муаммоларни ечишга қаратилган. Бунда дунёнинг 190 га яқин мамлакатидан 3500 дан ортиқ кўзи заиф кўрадиган иштирокчилар қатнашган.

2. Кўзи ожизликнинг олдини олиш халқаро агентлиги (IAPB (International Agency for the Prevention of Blindness))

Мазкур агентлик барча кўриш қобилияти заиф болалар ва ёшлар ўзларининг тўлиқ потенциалларига эришишлари учун тегишли ватенг таълимолишим кониятини қўллаб-қувватлайди. УБМТнинг Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгашида маъсул раҳбарларга ЮНИСЕФнинг ноғирон болалар бўйича ННТ қўмитасининг таъсисчи аъзоси ҳисобланади. У ЮНЕСКО, Жаҳон банки ва Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти билан ҳамкорлик қилади. Шунингдек, кўзи ожизликнинг олдини олиш, тарбиялаш ва ижтимоий интеграцияга алоҳида эътибор қаратилган ўқув-тренинг ва реабилитация ташкил этади.

3. ONCE Social Group

Мазкур ташкилот дунёдаги ягона ташкилот бўлиб ижтимоий мақсадлари шахсий автономияга ва жиддий кўриш қобилияти бузилган одамларнинг тўлиқ қўллаб-қувватлашга эришишга қаратилган. Ташкилотнинг мақсади кўриш қобилияти чекланган ёки бошқа ноғиронлиги бўлган одамларни тенг имкониятларга жалб эти ҳамда шу тариқа кафил ва барқарор модел тузиш орқали жамиятга қўшимча қиймат қўшиш, ижтимоий иқтисодиётни иқтисодий ва ижтимоий рентабелликни оширишга қаратилган.

4. Америка Кўшма Штатларида жойлашган Халқаро Кўз Жамғармаси (International Eye Fund)

Ушбу жамғармага ҳозирда дунёда бўйлаб 45 миллион одам аъзо бўлиб, кундалик иқтисодий-ижтимоий муаммоларни ҳал қилишда кенг кўламли интеграция эга. Айниқса, кичик бизнес ва старт апларни ташкил этишни қўллаб-қувватлашиш дастурлари имкониятлар доирасида ишлаб чиқилган бўлиб, иш жойларида ўзаро тенгликни таъминлаш тамойилига асосланади.

5.AbilityNet's Tech

Буюк Британиянинг ушбу ташкилотикўзи ожиз ногиронларга бепул компьютер саводхонлиги ва бизнесни бошлаш юзасидан ёрдамни тақдим этади. Иш жойларида ҳар бир кўнгилли вакилларга онлайн хизматлардан фойдаланиш ва иқтисодий билимларни оширишга ёрдам беради⁶³.

6.AFB Blind Leaders Development Program

Бу ташкилот кўзи ожиз етакчиларни ривожлантириш дастури кўзи заиф кўрадиган одамларни профессионал раҳбарлик лавозимларни эгаллашга тайёрлайди. Мазкур дастур жорий этилгандан буён унинг ҳар бир президенти 100 йилдан кўпроқ вақт оралиғида мазкур тизимни такомиллаштириш келмоқда⁶⁴. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, бу ногиронларни ишга олишнинг афзалликлари рентабеллик, рақобатбардош устунлик ва инклюзив иш маданиятини яхшилашни ўз ичига олади. Шунга қарамай, кам сонли кўзи заиф кўриш қобилиятига эга одамлар иш кучида етакчилик қилади. АФБ истакларининг кенг тарқалган тизимли ўзгаришини таъминлаш етакчиликнинг энг юқори даражаларида кўриш қобилиятини йўқотган одамларнинг кўпроқ иштирок этишини талаб қилади. Ҳар йили АФБ кўзи заиф кўриш қобилиятига эга бўлган шахслар гуруҳини танлайди: 50% стипендиат сифатида пайдо бўлган етакчилар ва уларнинг 50% ментор сифатида фаолият юритадиган етакчилар. Кўзи ожиз ва кўриш қобилияти заиф одамларнинг шахслараро мулоқот кўникмаларини қандай мустаҳкамлаши ва асосан кўрувчи дунёда самарали ишлаши мумкинлигига бағишланган бир қатор семинарларда олиб борилади.

Дастур бўйича танланган стипендиялар етакчилик, бизнес бошқарув ва масъулиятнинг юқори даражаларида меҳнат самарадорлигини ошириш юзасидан билимлар такомиллаштирилади. Кўзи ожиз лидерлар ўз тармоқларини ҳудудлар бўйлаб кенгайтириб, бошқа кичик бизнес вакиллари билан ўзаро интеграцияни амалга ошириш учун кўпроқ имкониятларни беради. Мазкур дастунинг аъзолари фаолият рейтингидан келиб чиқиб ўз таъсир даражаларини яхшилайдилар ҳамда заиф кўриш қобилиятига эга бўлган бошқа тадбиркорлик субъектларини бизнесни бошлаш, меҳнатга ёллаш, ва уларга маслаҳат бериш имкониятига эга бўлади. Бу эса, шу соҳа вакилларини мавжуд

⁶³ <https://abilitynet.org.uk/digital-world-accessible-all>

⁶⁴ https://afb.org/research-and-initiatives/employment/blind-leaders-development-program?_ga=2.113086148.1966342036.1653793608-1688366365.1653793608

хавф-хатарлар ҳамда турли тўсиқларни енгиб ўтиш кўникмаларининг амалий ечимлари сифатида **талқин қилиш мумкин.**

7. Бутунжаҳон кўзи ожизлар иттифоқи (World Blind Union)

Бутунжаҳон кўзи ожизлар иттифоқи бутун дунё бўйлаб кўзи кўрмайдиган ёки кўриш қобилияти паст бўлган тахминан 253 миллион кишини ифодаловчи глобал ташкилотдир. Унинг аъзолари 190 мамлакатдаги кўзи ожизлар учун ихтисосдашган ташкилотлар шунингдек, кўриш бузилиши соҳасида ишлайдиган халқаро фондлар ҳисобланиди. Шу билан бирга кўзи ожизлар миллий ва халқаро ташкилотларини ҳамда кўриш қобилияти паст одамларга уларнинг ҳаёт сифатига таъсир этувчи масалалар устида ишлаш учун хизмат кўрсатувчи ташкилотларни бирлаштиради.

Ушбу иттифоқ фаолият давомида 100 дан ортиқ аъзо давлатлар Vision 2030 лойиҳасида бевосита иштирок этмоқда⁶⁵. Бу семинарларда кўз саломатлиги бўйича маҳаллий мутахассислар иштироки кўзни парвариш қилишда соғлиқни сақлаш тушунчалари ҳақида хабардорликни ошириш ва аъзо давлатлар маҳаллий эҳтиёжларни баҳолаш, миллий ҳаракат режаларини ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш, мониторинг қилиш ва мамлакатда тадбиркорлик фаолиятини даврий баҳолашга кўмаклашиш масалалари қамраб олинган.

Иттифоқ қуйидаги стратегик мақсадларни талқин қилади⁶⁶:

1. Кўзи ожиз ва заиф кўрувчиларнинг ахборотдан фойдаланиш имкониятларини яхшилаш;
2. Кўзи ожиз ва заиф кўрувчилар учун паст ва юқори технологияли ечимлардан фойдаланишни рағбатлантириш;
3. Истеъмол ва уй-рўзғор буюмларидан тўлиқ фойдаланишга кўмаклашиш;
4. Кўзи ожиз ва заиф кўрувчиларнинг атроф-муҳитга тўлиқ киришини, шу жумладан хавфсиз ва мустақил саёҳат ва транспорт воситаларидан фойдаланишни таъминлаш;
5. Кўзи ожизлар иштирокидаги кичик бизнес субъектлари фаолияти самарадорлигини оширишда кўмаклашиш, етакчилик қилиш ва рағбатлантириш.

8. Кўзи ожизлар миллий федерацияси (National Blind Federation)

Штаб-

квартираси Мериленд штати Балтимор шаҳрида жойлашган Миллий Кўзи ожизлар федерацияси АҚШда кўзи ожизлар бошчилигидаги энг йирик ташкилот бўлиб, 50 000 гаяқин фаола аъзоларни ўзичига олади⁶⁷. Улар Жаҳон кўзи ожизлар иттифоқи таркибига кирувчи халқаро миқёсда кўплаб лойиларда иштирок этиб минтақалар бўйича молиявий кўмак бериб келмоқда. Улар ўзларининг веб-сайтида дунёдаги заиф кўрадиганлар учун қулайроқ бизнесни бошлаш ҳамда уни

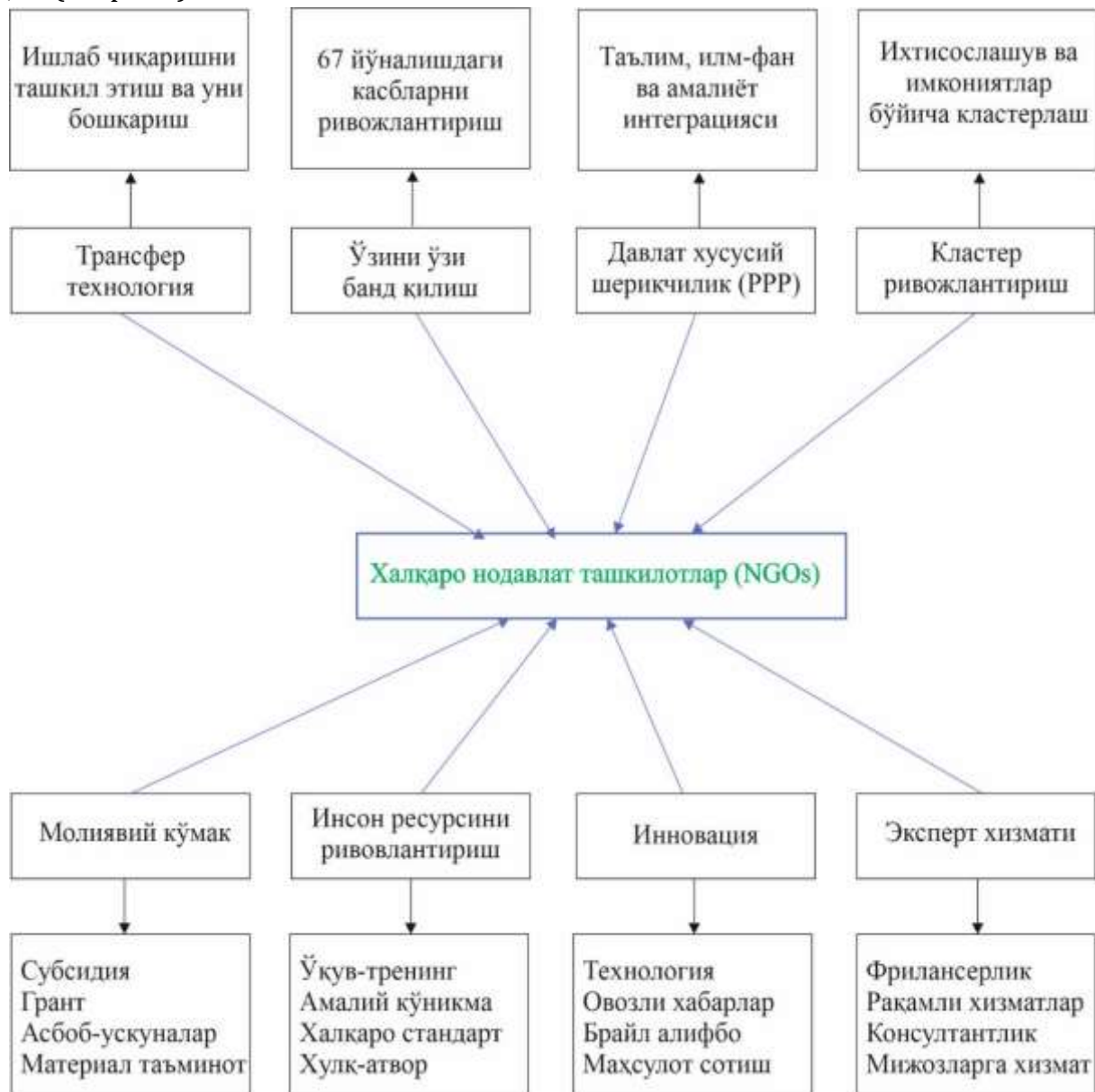
⁶⁵ <https://worldblindunion.org/>

⁶⁶ <https://worldblindunion.org/programs/work-plan/>

⁶⁷ <https://www.orcam.com/en/blog/associations-and-organizations-that-help-people-who-are-blind-or-visually-impaired/>

бошқариш бўйича онлайн дарслар ва курсларни таклиф қилган. Бу эса заиф кўрган одамларга ёрдам берадиган уюшмалар ва ташкилотларнинг кичик намунаси.

Юқоридаги бир қатор халқаро нодавлат ташкилотлари ва фондлар фаолиятининг асосий мақсадлари ва йўналишларини ўрганиб чиқиб биз Ўзбекистонда истиқболли кўзи ожизлар иштирокидаги кичик бизнес субъектлари фаолияти самарадорлигини ошириш йўл харитасини ишлаб чиқдик (10-расм).

10-расм. Халқаро нодавлат ташкилотларнинг Ўзбекистон билан истиқболдаги ҳамкорлик йўналишлари

Юқоридаги расмда кўзи ожизлар иштирокидаги кичик бизнес субъектлари фаолияти самарадорлигини оширишда 8 йўналиш асос қилиб олинмоқда. Жумладан молиявий кўмаклар, иш жараёнида инсон капиталини ривожлантириш, инновацияларни бошқариш, профессионал даражада экспертлик хизматларини ташкил этиш, тадбиркорлик фаолиятини

ривожлантришда трансфер технологояларни тадбиқ этиш, давлат хусустий шерикчилик муносабатларини кўриб чиқиш ва оқсаб қолган таркибий қисмларини қайта тиклашни қамраб олади.

МУНОКАМА

Давлат ва назорат идораларининг корхоналар молиявий-хўжалик фаолиятига аралашувини кескин камайтириш ҳамда тадбиркорлик субъектларининг иқтисодий эркинлиги ва ҳуқуқларини сезиларли равишда кенгайтириш бўйича чоралар ишлаб чиқишни мақсад қилади. Янги ташкил қилинган кичик корхоналар ва микрофирмаларни режали солиқ тизимини такомиллаштириш, солиқ ва бошқа мажбурий тўловларни ўз вақтида тўлаётган, шунингдек, ишлаб чиқаришнинг барқарор ўсиш суръатлари ва рентабеллигини таъминлаётган кичик тадбиркорлик субъектларига имтиёзлар ажратиш механизмларига илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқади.

Мазкур йўл харита ишбилармонлик муҳитини янада тубдан яхшилаш, бозор ислохотларини либераллаштириш ва чуқурлаштириш йўлидан жадал ҳаракат қилиш, тадбиркорликка кўпроқ эркинлик бериш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш йўлидаги тўсиқ ва ғовларни бартараф этиш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг мамлакат иқтисодиётидаги роли ва улушини ошириш, экспорт салоҳиятини ривожлантириш, бандлик ва даромадларни таъминлашни мақсад қилади.

Кўзи ожизлар иштирокидаги кичик бизнес субъектлари фаолияти меҳнат унумдорлиги ҳамда натижадорлигин оширишда Жаҳон савдо ташкилоти билан ҳамкорлик муносабатларини ҳам ўрганиб чиқдик. 3.1.7-расмга мувофиқ мазкур йўналишдаги ҳамкорликнинг қуйидаги манфаатлари аҳамиятлидир:

Микро, кичик ва ўрта корхоналарнинг халқаро савдодаги иштироки кўплаб сабабларга кўра чекланганлигича қолмоқда. Булар қаторига тегишли кўникмаларнинг етишмаслиги, халқаро бозорлар, нотариф тўсиқлари, оғир қоидалар ва чегара тартиб-қоидалари ҳақида маълумотларнинг йўқлиги, молиялаштириш, хусусан, савдони молиялаштириш имкониятларининг чекланганлигини ўз ичига олади⁶⁸. Корхона қанчалик кичик бўлса, халқаро савдода иштирок этишда дуч келадиган қийинчиликлар шунчалик катта бўлади. ЖСТ кичик ва ўрта корхоналарнинг жаҳон савдосида фаолроқ рол ўйнашига ёрдам бериш учун бир қатор ташаббусларга эга.

"ИСС-ВТО Кичик бизнес чемпионлари" ташаббуси ЖСТ ва Халқаро Савдо Палатаси (ИСС) томонидан кичик компанияларнинг халқаро савдода иштирокини осонлаштириш учун бошланган⁶⁹. У бутун дунё бўйлаб компаниялар ва хусусий сектор ташкилотлари учун микро, кичик ва ўрта корхоналарни (МСМЕ) чегарадан ташқарида бизнес юритишларини

⁶⁸ https://www.wto.org/english/tratop_e/msmesandtra_e/msmesandtra_e.htm

⁶⁹ https://www.wto.org/english/forums_e/business_e/sbc_e.htm

рағбатлантиришга қаратилган инноватсион, амалий ғояларни таклиф қилиш учун платформасини ишга туширди.

Шунингдек, ҳужжатлаштириш талабларини қисқартириш, товар етиб келгунига қадар ҳужжатларни расмийлаштириш, электрон тўловлардан фойдаланиш, тез бузиладиган товарларни тезроқ чиқариш шартномада кўрсатилган чора-тадбирлар кичик бизнес экспортчиларининг харажатларини янада камайтириш имконини беради.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Жаҳон Банки ва Жаҳон Иқтисодий Ислоҳотига кўра, мамлакатларни савдони енгиллаштириш бўйича "Энг яхши амалиёт"га лойиҳасига қўшилиш жаҳон ялпи ички маҳсулоти ўсишининг катта қисми кичик бизнес томонидан қўллаб-қувватланади⁷⁰.Тезлаштирилган божхона тартиб-таомиллари ва кичик бизнеснинг технологик ва юк ташиш имкониятларини яхшилаш ортиқча қоғозбозликни камайтириш ва кичик бизнеснинг халқаро савдода иштирок этишига ҳамда унинг кўплаб иш ўринларини барпо этувчи имтиёзларидан фойдаланишига ёрдам беради.

Ногиронлар эътибордан четда қолган ва кўпмиллиард долларлик бозор сегментини янада рағбатлантириувчи музкур ташкилот ногиронлар ва уларнинг оила аъзолари ва яқинларини тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишларига кўмаклашади. Масалан, Қўшма Штатларда 200 миллиард доллар, Буюк Британияда 50 миллиард доллар ва Канадада 25 миллиард долларни йиллик даромадни ташкил этадиган мазкур соҳа улуши Ўзбекистон кўзи ожизлар жамияти ва унинг таркибига кирувчи тармоқ келишувлари фаолиятларида ҳам истиқболда ижбый ислоҳотлар умид билдирамыз.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "World Blindness Overview." Himalayan Cataract Project. www.cureblindness.org. Accessed on 7 January 2019.
2. Wagner-Lampl, A. and Oliver, G.W. "Folklore of Blindness." *Journal of Visual Impairment & Blindness*. 88.3. Accessed on 8 January 2020.
3. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-24-education.html>
4. <https://www.gaebler.com/Business-Ideas-for-the-Visually-Impaired.htm>
5. <https://news.microsoft.com/on-the-issues/2019/08/08/smart-tech-blind-low-vision/>
6. <https://becominghuman.ai/assistive-technology-for-the-visually-impaired-use-cases-and-the-particulars-of-development-f36589f89535>
7. <https://theblindguide.com/evolutionary-technology/>

⁷⁰<https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/blog/2013/December/Benefits-of-WTO-Trade-Facilitation-Agreement-to-Small-Business>

8. <https://www.bbvaopenmind.com/en/technology/innovation/technology-for-blind-people-beyond-braille/>
9. <https://www.uniteforsight.org/community-eye-health-course/module13>